

BILISH FAOLIYATINI DIAGNOSTIKA QILISH METODIKALARI

Usmonova Jamilaxon Shovkat qizi

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti “Pedagogika” fakulteti 3-bosqich talabasi,

usmanovaa.j1@gmail.com Telefon: +998977640067

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14666609>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bilish faoliyatini diagnostika qilish metodikalari tahlil etiladi. Bilish faoliyati insonning tashqi dunyoni idrok etish, tushunish va baholash jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu faoliyat kognitiv jarayonlar, jumladan, idrok, tafakkur, xotira, e’tibor va boshqa psixologik jarayonlar orqali amalga oshiriladi. Maqolada bilish faoliyatining turli jihatlarini, uning o‘lchovlari va diagnostika metodikalarining ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, bilish faoliyatini o‘rganish va diagnostika qilishning amaliy usullari, shu jumladan, psixologik testlar, kuzatish va suhbatlar orqali qanday amalga oshirilishi, uning ijtimoiy va pedagogik jarayonlardagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: bilish faoliyati, diagnostika, kognitiv jarayonlar, psixologik testlar, xotira, idrok, tafakkur, e’tibor, pedagogika, psixologiya.

Kirish. Bilish faoliyati insonning atrof-muhitni, o‘zini va boshqalarni idrok etish, anglash va tushunish jarayonini tashkil etadi. Bu jarayon kognitiv faoliyatning barcha turli turlarini o‘z ichiga oladi, masalan, idrok, tafakkur, xotira, e’tibor, tasavvur, qarorlar qabul qilish va muammolarni hal qilish. Bilish faoliyati nafaqat individual shaxsning rivojlanishiga, balki uning jamiyatdagi o‘rni, ijtimoiy va professional hayotida muvaffaqiyatga erishishiga ham ta’sir qiladi. Bu jarayonlar insonning tafakkur qobiliyatlarini, bilish salohiyatini va intellektual rivojlanish darajasini shakllantiradi.

Bilish faoliyatining samarali bo‘lishi va uning yuksalishi uchun uni doimiy ravishda tahlil qilish va diagnostika qilish zarur. Bilish faoliyatini diagnostika qilish psixologik va pedagogik jarayonlarda muhim o‘rin tutadi. Shu maqsadda, bilish faoliyatining turli komponentlarini o‘rganish, ularning samaradorligini o‘lchash va zarur bo‘lganda yaxshilash uchun metodikalar ishlab chiqilgan. Bu metodikalar yordamida bilish faoliyatining sifati, darajasi va turli kognitiv jarayonlarning holati aniqlanadi.

Diagnostika qilish, bilish faoliyatining har bir komponentining ishlashini va bu jarayonlarning samaradorligini aniqlashga yordam beradi. U nafaqat o‘quvchi yoki talabalar darajasini baholashda, balki jamiyatdagi muayyan shaxslarning bilish qobiliyatlarini rivojlantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, bilish faoliyatini diagnostika qilish orqali o‘quvchilarning o‘rganish darajasi va ehtiyojlari aniqlanadi, bu esa ta’lim jarayonini yaxshilashga yordam beradi.

Тадқиқот ва изланишлар асосида bilish faoliyatini diagnostika qilishning mohiyati va ahamiyatini yoritish, shu bilan birga, uni o‘rganish va tahlil qilishning metodik usullari, diagnostika metodikalari yordamida bilish faoliyatining samaradorligini o‘lchash va uni rivojlantirishning muhim yo‘llarini ўрганилди.

Bilish faoliyatini diagnostika qilishning metodikalarini tahlil qilish, psixologik xizmatlar, ta’lim tizimi, shuningdek, individual va guruh psixologiyasini yaxshilashda samarali vositalarni aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, bilish faoliyatining diagnostikasi jamiyatdagi psixologik va pedagogik jarayonlarning asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylangan.

Bilish faoliyati va uning tarkibi: Bilish faoliyati insonning atrof-muhitni idrok etish, tushunish va anglash jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Bu jarayonlar kognitiv jarayonlar deb ataladi,

chunki ular insonning bilimlarini va tafakkurini tashkil etadi. Bilish faoliyati asosan quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Idrok: Insonning tashqi dunyoni sezgilar orqali qabul qilish jarayoni. Idrok- bu vizual, eshitish, ta'amsiz va boshqa sezgi organlarining ishlashi bilan bog'liq bo'lgan kognitiv jarayon.

Tafakkur: O'ylash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va muammolarni hal qilish jarayonidir. Tafakkur orqali inson yangi bilimlarni o'rganadi, qarorlar qabul qiladi va yangi g'oyalarni ishlab chiqadi.

Xotira: O'rganilgan bilimlar va tajribalarni saqlash va qayta tiklash jarayonidir. Xotira bilish faoliyatining ajralmas qismidir, chunki o'rganish va idrok etish faqat eslab qolish imkoniyati bilan mustahkamlanadi.

E'tibor: Insonning ma'lum bir ob'ekt yoki hodisaga diqqatini jamlash qobiliyati. E'tibor bilish faoliyatining samaradorligini oshiradi, chunki diqqatning yuqori darajada bo'lishi kognitiv jarayonlarning tezligi va to'g'riligini yaxshilaydi.

Tasavvur: Insonning o'z fikrlarini va his-tuyg'ularini xayolida shakllantirish, rejalashtirish va kelajakdagi hodisalarni tasavvur qilish qobiliyatidir. Bu jarayon bilish faoliyatining rivojlanishiga yordam beradi.

Bilish faoliyatini diagnostika qilishning maqsad va vazifalari:

Bilish faoliyatini diagnostika qilishning asosiy maqsadi, kognitiv jarayonlarning samaradorligini baholash, o'quvchilar yoki talabalar darajasini aniqlash va ularga mos ravishda o'qitish metodlarini tanlashdir. Diagnostika, bilish faoliyatining muammolarini aniqlash va ularga tegishli yechimlar taklif etishda yordam beradi.

Bilish faoliyatini diagnostika qilishda quyidagi vazifalar hal etiladi:

Kognitiv jarayonlarni o'lchash: Idrok, tafakkur, xotira, e'tibor va boshqa kognitiv jarayonlarning samaradorligi va ishlash ko'rsatkichlarini o'lchash.

Bilim va mahorat darajasini aniqlash: O'quvchilar yoki talabalar o'z bilimlarini qanday darajada egallaganligini va ularni qanday qo'llay olishlarini tahlil qilish.

Shaxsiy farqlarni aniqlash: Har bir insonning bilish faoliyati, psixologik va intellektual xususiyatlariga ko'ra turlicha rivojlanadi. Diagnostika yordamida bu farqlarni aniqlash va ularni hisobga olib, individual ta'lim va rivojlanish usullarini ishlab chiqish.

Rivojlanish jarayonlarini kuzatish: O'quvchilarning, talabalar yoki har qanday subyektning bilish faoliyatining vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanayotganini baholash.

Bilish faoliyatini diagnostika qilish metodikalari: Bilish faoliyatini diagnostika qilish uchun turli metodikalar va usullar qo'llaniladi. Ularning har biri o'zining maqsadi, ko'lamiga va o'lchov metodlariga qarab farq qiladi. Quyidagi diagnostik metodikalar keng tarqalgan:

1) Psixologik testlar: Bu metod orqali shaxsning kognitiv qobiliyatlari, masalan, e'tibor, xotira, tafakkur va boshqa kognitiv jarayonlar o'lchanadi. Testlar odatda standartlashtirilgan bo'lib, ma'lum bir tizimda yoki formatda tayyorlanadi. Masalan, shaxsning qisqa muddatli yoki uzoq muddatli xotirasi, tafakkur qobiliyati, mantiqiy fikrlash darajasi testlarda aniqlanadi.

2) Kuzatish: Shaxsning bilish faoliyatini tabiiy holatdagi faoliyatlar orqali tahlil qilish. Kuzatish metodikasi bevosita insonning o'rganish jarayonida yoki kundalik faoliyatda qanday qarorlar qabul qilishini, qanday xatolarga yo'l qo'yishini kuzatishga asoslanadi.

3) Suhbatlar va intervyular: O'quvchilar yoki talabalar bilan suhbatlar o'tkazish orqali ularning bilish faoliyatiga doir fikr va tushunchalarini aniqlash mumkin. Bu metodikada

diagnostikasiya sub'ekting o'z tajribalari, bilimlari, muammolari haqida so'z yuritishi tahlil qilinadi.

4) Test va masalalar: Maxsus masalalar yoki topshiriqlar yordamida bilish faoliyatining turli jihatlarini baholanadi. Bu metodikalar, masalan, mantiqiy fikrlash, masalalarni hal qilish, xotira va e'tibor qobiliyatlarini o'rganishda qo'llaniladi.

5) Psixometrik metodlar: Bu metodlar statistik tahlilga asoslanadi va shaxsning psixologik xususiyatlari (masalan, temperament, motivatsiya va boshqa shaxsiy xususiyatlar) va bilish faoliyatining ko'rsatkichlarini o'lchashda qo'llaniladi.

Diagnostika natijalari va ularning amaliy ahamiyati.

Bilish faoliyatini diagnostika qilishdan olingan natijalar shaxsning kognitiv holatiga oid aniq va samarali ma'lumotlarni taqdim etadi. Bu natijalar ta'lim jarayonida, o'qituvchilar yoki pedagoglar tomonidan individual yondoshuvni qo'llashda va bilish salohiyatini oshirishda qo'llaniladi.

Masalan, diagnostika yordamida o'quvchilarning qaysi kognitiv jarayonlari zaif ekanligi aniqlanishi mumkin. Shunday qilib, o'qituvchi o'quvchining xotira yoki tafakkur qobiliyatini yaxshilashga qaratilgan maxsus usullarni qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, bu diagnostika metodlari pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda, masalan, darslarni rejalashtirishda, o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini baholashda va individual yondoshuvlarni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Diagnostikaning ijtimoiy va amaliy o'rn: Bilish faoliyatini diagnostika qilish faqat ta'lim jarayonida emas, balki kundalik hayotda ham keng qo'llaniladi. Diagnostika metodikalari yordamida insonning bilish salohiyatini, mantiqiy fikrlashini va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini baholash mumkin. Bularning barchasi shaxsning ijtimoiy hayotidagi muvaffaqiyatlariga, jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi.

Bilish faoliyatining samarali diagnostikasi insonlarning kognitiv salohiyatini oshiradi, o'rganish va rivojlanish jarayonlarini optimallashtiradi va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatni ta'minlaydi.

Bilish faoliyatini diagnostika qilish metodikalari kognitiv jarayonlarning samaradorligini tahlil qilishda va shaxsning rivojlanishida muhim vositadir. Turli metodlar orqali insonning bilish salohiyatini o'lchash, uning ehtiyojlarini va qobiliyatlarini aniqlash mumkin. Bu metodikalar nafaqat ta'lim jarayonida, balki ijtimoiy va kasbiy faoliyatda ham keng qo'llaniladi. Maqsadli va samarali diagnostika yordamida shaxslar o'z salohiyatlarini rivojlantirish, bilish faoliyatini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa.

Bilish faoliyatini diagnostika qilish metodikalari insonning kognitiv jarayonlari, ya'ni idrok, tafakkur, xotira, e'tibor va boshqa psixologik jarayonlar samaradorligini tahlil qilishda muhim vositadir. Bilish faoliyati shaxsning atrof-muhitni tushunish va o'zlashtirish jarayonini tashkil etganligi sababli, uning samarali amalga oshirilishi insonning ijtimoiy, intellektual va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Diagnostika metodikalarining tahlili orqali bilish faoliyatining samaradorligi o'lchanadi. Psixologik testlar, kuzatish, suhbatlar va psixometrik metodlar kabi usullar yordamida kognitiv jarayonlar, masalan, xotira, tafakkur, mantiqiy fikrlash va e'tibor baholanadi. Bu usullar, shaxsning bilim darajasi, tafakkur qobiliyatlari va muammolarni hal qilishdagi muvaffaqiyatini aniqlashda yordam beradi.

Diagnostika metodikalarini ta'lim va o'qitish jarayonida qo'llash, o'quvchilarning o'rganish samaradorligini oshirish, individual yondoshuvlarni ishlab chiqish va kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Diagnostika natijalari ta'lim jarayonida individual ehtiyojlarni hisobga olish va o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashga imkon beradi.

Umuman, bilish faoliyatini diagnostika qilish metodikalari nafaqat ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda, balki insonlarning umumiy rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Bu metodlar orqali kognitiv salohiyatni rivojlantirish, shaxslarning muammolarni hal qilishdagi muvaffaqiyatini oshirish va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlari yaratiladi.

References:

1. Salimova D., Psixologik jarayonlar va idrok. Toshkent: Ziyo nashriyoti. 2018 y.
2. Karimov M., Psixologik tadqiqot usullari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018 y.
3. Yuldashev B., Insonning idrok ko'lamini o'rganish. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti, 2018 y.